ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Г. Сиротюк, к. е. н.

ORCID ID: 0000-0002-8740-7959

Львівський національний аграрний університет

<https://doi.org/10.31734/economics2021.28.121>

Сиротюк Г. Забезпечення економічної безпеки підприємств аграрного сектору

Проведено аналіз наукових поглядів та сформульовано власне визначення економічної безпеки аграрних підприємств. Охарактеризовано процес формування економічної безпеки аграрного сектору економіки, який вирізняється певними особливостями, такими як: сезонний характер виробництва продукції; високі ризики виробництва; обмежений термін зберігання сільськогосподарської продукції; диспаритет цін. Економічна безпека підприємств аграрного сектору не існує відокремлено, а прямо пов'язана з економічною безпекою всіх секторів економіки та держави загалом, і їй притаманна складна внутрішня структура, що складається з трьох компонентів: економічна незалежність; стабільність та стійкість національної економіки; здатність до саморозвитку та прогресу. Визначено, що економічна безпека аграрної галузі безпосередньо пов'язана зі взаємоузгодженістю національних інтересів країни, продовольчої безпеки та ризиків, у результаті чого забезпечується стійке функціонування аграрних підприємств. Наведено зовнішні та внутрішні загрози, яким повинні протистояти підприємства для забезпечення економічної безпеки. З'ясовано, що державна регуляторна політика в аграрній сфері є непослідовною і безсистемною, а питання дотримання безпеки лежить поза межами існуючого правового поля. Пропонується впорядкувати нормативно-правову базу щодо дотримання економічної безпеки підприємств аграрного сектору за рахунок набуття системності регуляторними впливами. Доведено, що найважливішим елементом системи безпеки підприємства є механізм її забезпечення, який полягає в аналізі рівня економічної безпеки на основі найбільш вагомих складових і їхніх показників та зведення результату до єдиного інтегрального показника.

Ключові слова: економічна безпека, підприємства аграрного сектору, складові економічної безпеки, загрози.

Syrotiuk H. Economic security of the agrarian sector enterprises

The research presents analysis of the scientific views and personal interpretation of the economic security of agrarian enterprises. The article gives characteristic of the process of formation of the economic security of the agrarian sector, which has some distinguishing features particularly: seasonal character of production; high risks of production; limited time of agricultural products storage; disparity of prices. Economic security of the agrarian sector enterprises is not separated, but directly related with the economic security of all economic sectors and the country generally, and is characterized by a complicated internal structure, which consists of three components: economic independence; stability of the national economics; capability to self-development and progress. It is determined that economic security of the agrarian sphere is directly related with the agreement of the national interests of the country, food safety and risks, which provide stable operation of agrarian enterprises. The work identifies the external and internal threats the enterprise has to resist to support its economic security. It is justified that the national regulatory policy in agrarian sphere is inconsistent and unsystematic, and the issue of security support lays outside the current legislation. It is proposed to adjust the regulatory base concerning the economic security of the agrarian sector enterprises by achieving consistency of the regulatory impacts. It is confirmed that the most important element of the enterprise's economic security is the mechanism of its support, which suggests analysis of the level of economic security on the basis of the most significant components and their indices, as well as the result reducing to the unified integrated indicator.

Key words: economic security, enterprises of the agricultural sector, components of economic security, threats.

Постановка проблеми. Розвиток та функціонування підприємств аграрного сектору в сучасних умовах нестабільності ринку, економічної та політичної криз суттєво залежать від надійної та якісної системи їх економічної безпеки. Процес зміцнення економічної безпеки аграрних підприємств є доволі складним через значну кількість різних загроз зовнішнього і внутрішнього

походження, які перешкоджають забезпеченню стабільності, стійкості та ефективному розвитку. До того ж рівень економічної безпеки аграрного сектору економіки вирізняється певними особливостями, такими як сезонний характер виробництва продукції, високі ризики виробництва, обмежений термін зберігання сільськогосподарської продукції, диспаритет цін тощо. Забез-

печення економічної безпеки дозволить керівництву аграрних підприємств своєчасно реагувати на негативні зміни зовнішнього середовища та загрози виробничій діяльності під час прийняття управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нестабільність економічної та політичної ситуації в країні та світі привертає увагу багатьох науковців до вивчення теоретичних положень та прикладних аспектів економічної безпеки загалом та аграрного сектору зокрема. Проблемні питання економічної безпеки досліджували такі вчені: О. Бойкевич, Т. Васильців, В. Волошин, Є. Журавківський, О. Ілляшенко, В. Каркавчук, В. Козловський, С. Козловський, М. Лучик, Г. Мазур, Н. Прус, В. Ткачук, К. Утенкова, Л. Шаульська, М. Яремова та ін.

Незважаючи на значну кількість напрацювань, вимагають подальших наукових досліджень питання стратегування забезпечення економічної безпеки підприємств аграрного сектору.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сутності та складових економічної безпеки підприємств аграрного сектору, а також існуючих загроз економічній безпеці.

Виклад основного матеріалу. В умовах кризи функціонування аграрних підприємств та їх ефективна виробничо-господарська діяльність безпосередньо залежать від системи економічної безпеки. Учені пропонують до системи економічної безпеки включати відповідну сукупність елементів (об'єкт, суб'єкт, інструменти, принципи, завдання, цілі, механізм економічної безпеки), які характеризують вплив негативних чинників на стан безпеки. Вони доводять, що поняття «економічна безпека» є складним і потребує системного підходу до його вимірювання, а отже, й обґрунтування зв'язків та залежності від таких інтегральних економічних категорій, як конкурентоспроможність, потенціал, життєздатність, фінансова стійкість та ризикостійкість підприємства [7, с. 15].

Забезпечення економічної безпеки є постійним процесом, де реалізується певна система заходів, що спрямована на підвищення фінансового стану підприємств, їх конкурентоспроможності, забезпечення належного рівня та умов життя працівників і населення прилеглих територій, а також дотримання відповідного стану

навколишнього середовища. Економічна безпека аграрної галузі безпосередньо пов'язана зі взаємозгодженістю національних інтересів країни, продовольчої безпеки та ризиків, у результаті чого забезпечується стійке функціонування аграрних підприємств. Виробництво аграрної продукції через свою значущість та галузеву специфіку виконує роль стабілізатора в системі продовольчої безпеки.

На думку О. Ілляшенко, сучасні реалії діяльності підприємств в Україні свідчать про те, що забезпечення економічної безпеки на вітчизняних підприємствах поступово перетворюється зі суто теоретичної на практичну проблему. Зараз власники та керівництво вітчизняних підприємств обговорюють уже не доцільність забезпечення економічної безпеки, а як саме її забезпечити – без масштабних структурних перебудов, які можуть суттєво вплинути на діяльність підприємства, та значних капіталовкладень, яких у вітчизняних підприємств просто немає [2].

Економічну безпеку підприємств розглядають і як захист проти економічних злочинів, як стан захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також як стан ефективного використання ресурсів або потенціалу [4, с. 675].

Досліджуючи економічну безпеку сільськогосподарських підприємств, В. Ткачук та М. Яремова звертають увагу на специфіку господарської діяльності та зазначають, що це такий стан підприємства, який характеризується стійкістю до різного роду загроз та сезонних коливань, здатністю забезпечувати реалізацію економічних інтересів та ефективно розвиватися у змінних природно-кліматичних умовах [5].

Автор М. Лучик розглядає економічну безпеку аграрної галузі як продовольчу насиченість і збалансоване харчування українського населення, забезпеченість ресурсами для виробництва і здатність до динамічного економічного розвитку сільських територій [3, с. 457].

Отже, проаналізувавши та узагальнивши погляди науковців щодо тлумачення поняття «економічна безпека аграрних підприємств», вважаємо, що під цією дефініцією варто розуміти такий стан ефективної діяльності аграрного підприємства в наявному ринковому середовищі, який спрямований на недопущення внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечення безперебійного функціонування і сталого розвитку підприємств відповідно до поставлених цілей.

Варто зауважити, що економічна безпека підприємств аграрного сектору не існує від-

окремлено, а прямо пов'язана з економічною безпекою всіх секторів економіки та держави загалом. Їй притаманна складна внутрішня структура, в якій можна виділити три компоненти: економічну незалежність; стабільність та стійкість національної економіки; здатність до саморозвитку та прогресу [1, с.194].

Першочерговою метою із забезпечення економічної безпеки підприємств аграрного сектору є досягнення реального економічного зростання. Тому потрібно проводити таку економічну політику, яка б створила належні умови для покращення фінансового стану, розширення виробництва, зростання виробничих інвестицій, стимулювання інноваційної активності тощо.

На стан економічної безпеки аграрних підприємств впливають фінансові результати їхньої діяльності. Проведений аналіз фінансових результатів у динаміці дозволяє констатувати, що підприємства у 2019 р. отримали прибуток у сумі 116561,3 млн грн, або 83,1 %, що у відсотковому співвідношенні є найменшим за останні п'ять років показником. Сума збитку становила 22519,9 млн грн, або 16,9 % (див. табл.).

Таблиця

**Динаміка фінансових результатів сільськогосподарських підприємств
(до оподаткування)***

Рік	Фінансовий результат до оподаткування, млн грн	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		до загальної кількості підприємств, %	фінансовий результат, млн грн	до загальної кількості підприємств, %	фінансовий результат, млн грн
2010	17291,8	69,5	22306,1	30,5	5014,3
2011	25565,9	83,0	30615,2	17,0	5049,3
2012	26992,7	78,3	33906,7	21,7	6914,0
2013	15147,3	79,9	26496,5	20,1	11349,2
2014	21677,4	84,2	52171,0	15,8	30493,6
2015	103137,6	88,5	128880,2	11,5	25742,6
2016	91109,5	87,8	103942,2	12,2	12832,7
2017	69344,1	86,2	89876,7	13,8	20532,6
2018	60131,1	89,0	86424,2	11,0	26291,1
2019	94041,4	83,1	116561,3	16,9	22519,9

*Складено на основі даних Державної служби статистики України

Діяльність підприємств аграрного сектору, з огляду на галузеву специфіку, є ризиковою, тому застосування певних дієвих механізмів допоможе знівелювати ризики та загрози, зумовлені втратою можливостей покращити фінансовий стан аграрних підприємств та поліпшити ситуацію в галузі.

Серед дестабілізаційних процесів, які впливають на забезпечення економічної безпеки підприємств, у тому числі й аграрного сектору, варто виділити загрози. Існує велика кількість підходів щодо класифікаційних ознак загроз економічній безпеці, особливо розширено їх досліджує К. Утенкова [6, с. 47]. Найпоширенішим є поділ загроз за ознакою щодо місця їх виникнення, за якою загрози поділяють на зовнішні (такі, що виникають за межами підприємства) і внутрішні (такі, що виникають у межах підприємства) (рис. 1).

Нами подано далеко не вичерпний перелік зовнішніх та внутрішніх загроз економічній безпеці підприємств аграрного сектору, проте наведені загрози є такими, які мають найбільший вплив на порушення режиму функціонування підприємства.

Економічна безпека підприємства – це результат гармонічної взаємодії елементів системи її забезпечення. Найважливішим елементом системи безпеки підприємства є механізм її забезпечення, що являє собою сукупність методів, заходів, засобів, важелів, закріплених на законодавчому рівні. Аналіз рівня економічної безпеки можна здійснити на основі найбільш вагомих складових та їхніх показників і зведення результату до єдиного інтегрального показника (рис. 2).

Рис. 1. Зовнішні та внутрішні загрози економічній безпеці підприємств аграрного сектору.

Рис. 2. Модель забезпечення економічної безпеки підприємств аграрного сектору.

Система економічної безпеки підприємств аграрного сектору має ґрунтуватися на таких принципах: незалежність, самозабезпеченість, доступність, якість. Саме ці характеристики варто враховувати у формуванні державної політики щодо економічної безпеки аграрного сектору.

Доречно зауважити, що державна регуляторна політика в аграрній сфері є непослідовною і безсистемною, а питання дотримання безпеки лежить поза межами існуючого правового поля. З огляду на це доцільно впорядкувати нормативно-правову базу щодо дотримання економічної безпеки підприємств аграрного сектору за рахунок набуття системності регуляторними впливами.

Забезпечення економічної безпеки на підприємствах аграрного сектору потребує належної її організації, яка передбачає: формування достатньої кількості ресурсів для здійснення виробничої діяльності підприємства; дослідження економічної безпеки за її функціональними складовими; перспективне планування виробничо-господарської діяльності підприємства; аналіз економічних показників виробничо-господарської діяльності підприємства; оцінку рівня економічної безпеки.

Висновки. Отже, сучасні умови функціонування підприємств аграрного сектору зумовлені високим ступенем нестабільності та нестійкості, що позначилося на зниженні рівня їхньої економічної безпеки.

Сутність економічної безпеки підприємств аграрної сфери економіки полягає в досягненні сталого стану їхнього розвитку, при якому задовольняються потреби суспільства у сільсько-господарській продукції високої якості, сировині для промисловості, а також формуються страхові запаси на випадок непередбачуваних ситуацій.

Економічна безпека підприємств аграрного сектору взаємопов'язана з їхньою економічною стійкістю і проявляється у спроможності запобігати негативному впливу внутрішніх та зовніш-

ніх загроз. Формування економічної безпеки аграрних підприємств можливе за умови комплексного моніторингу ключових її складових: фінансової, інтелектуальної, кадрової, технологічної, правової, екологічної, інвестиційної, інноваційної, інформаційної, силової, соціальної та енергетичної. Перспективними напрямками подальших досліджень буде розробка стратегії забезпечення економічної безпеки підприємств аграрної галузі регіону.

Бібліографічний список

1. Економічна безпека аграрної галузі України в умовах інституційних трансформацій: монографія / С. В. Козловський, Л. В. Шаульська, В. О. Козловський, Г. Ф. Мазур, Є. С. Жураківський. Вінниця: ТВОРИ, 2019. 254 с.
2. Ілляшенко О. В. Методологічні засади формування та функціонування механізмів системи економічної безпеки підприємства: дис. ... д-ра екон. наук. Северодонецьк, 2016. 606 с.
3. Лучик М. В. Методико-методологічні підходи до забезпечення економічної безпеки аграрної галузі. *Економічні науки. Облік і фінанси*. 2013. Вип. 10 (3). С. 455–463.
4. Прус Н. В. Система економічної безпеки підприємства. Поняття, сутність, принципи. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. Вип. 2. С. 675–679.
5. Ткачук В. І., Яремова М. І. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка*. 2019. № 6. URL: <http://www.economy. nauka.com.ua/?op=1&z=7100> (дата звернення: 10.02.2021).
6. Утенкова К. О. Дестабілізуючі чинники зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства та їх вплив на економічну безпеку. *Економіка та держава*. 2019. № 8. С. 44–50. doi: 10.32702/2306-6806.2019.8.44.
7. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, О. Р. Бойкевич, В. В. Каркавчук; за ред. Т. Г. Васильціва. Львів, 2012. 386 с.

Стаття надійшла 25.02.2021